

FLORENSKI Paweł, Filar i podpora prawdy. Próba teodycei prawosławnej w dwunastu listach, tł. J. Chmielewski, Warszawa 2009, ss. 670, ISBN 978-83-89158-90-1.

Autor omawianej publikacji, Paweł Florenski (1882-1937), był synem Rosjanki i Ormianki. Studiował matematykę na Uniwersytecie Moskiewskim. Po zaproponowaniu mu asystentury na uniwersytecie, nie przyjął jej, lecz rozpoczął studia teologiczne na Moskiewskiej Akademii Duchownej. Zawarł związek małżeński i wkrótce potem przyjął święcenia kapłańskie. Oskarżony o działalność kontrrewolucyjną, skazany został na śmierć w 1937 roku. Wyrok wykonano. Książka „Filar i podpora prawdy”, która jest jego rozbudowaną pracą doktorską, uważana jest za fundamentalne dzieło teologii i filozofii rosyjskiej.

Już w podtytule ujęty został cel niniejszej pozycji – przedstawienie prawosławnej nauki o Bogu, ukazanie i ocena „duchowych skarbów Cerkwi”, które przez wiele wieków były gromadzone, jak „szlachetny kamień za kamieniem, złote ziarno za ziarnkiem” (s. 10). Wykład prawosławnej teodycei został przedstawiony w formie dwunastu listów. We wstępie autor stwierdza, że nie jest możliwe do określenia to, czym jest eklezjalność, eklezjalności bowiem nie można uchwycić za pomocą logicznych terminów. Kościół jest ciałem Chrystusa, Jego pełnią, i dlatego nie jest możliwe zamknięcie go w „grobie określonej logiczności” (s. 13). Eklezjalność jest uprzednia wobec swych przejawów – dopiero z niej

wyodrębniają się sakramenty, formułują dogmaty, kanony i porządek Kościoła. „Piękno duchowe pozostaje nieuchwytnie dla formuł logicznych, pozostaje jedyną słuszną drogą, aby określić co jest prawosławne, a co nie jest. Prawosławny charakter można odczuć, ale nie można go poddać obliczeniom arytmetycznym, prawosławie można pokazać, ale nie można go dowieść” (s. 14). W słowie skierowanym do czytelnika autor pisze, że jedynym i uprawnionym sposobem poznania dogmatów jest „żywe doświadczenie religijne” (s. 10). Zrozumieć prawosławie, stać się prawosławnym można tylko w jeden sposób: poprzez bezpośrednie doświadczenie prawosławne.

Przyglądając się układowi treści zawartej w książce, można zauważyć jej trójczłonowy podział. Część pierwszą (rozdziały I-XIV) stanowią: słowo do czytelnika, dwanaście Listów oraz posłowie. W części drugiej (rozdziały XV-XXX) zamieszczono objaśnienia i uzupełnienia części pierwszej. W części trzeciej zebrano przypisy do tekstu.

W dwunastu listach autor chce przedstawić prawosławną naukę o Bogu, „duchowe skarby Cerkwi” Wychodząc od obserwacji otaczającego świata, zauważa, że istnieją w świecie antynomie – sprzeczne uczucia, sprzeczne pragnienia, sprzeczne myśli. Przewyciężenie antynomii rzeczywistości możliwe jest w oparciu o wiarę. Sprzeczności występujące w uczuciach, w woli i w intelekcie sprowadzają się do dylematu: „skończoność” czy „nieskończoność”. Intelkt okazuje się antynomiczny – nie może istnieć bez „skończoności” i „nieskończoności”. Autor pyta, jak zatem możliwy jest intelekt? Racjonalność możliwa jest poprzez przedmiot swojego myślenia, jest możliwa w przypadku, w którym zasada skończoności i zasada nieskończoności w istocie stają się jednym, kiedy myślana przez nią skończoność jest nieskończonością, i odwrotnie, kiedy myślana przez racjonalność nieskończoność jest skończonością, jeśli dana jest jej Absolutna Aktualna Nieskończoność. Ową Nieskończoność nazywa „Jednością Trój-hipostatyczną” (zob. s. 378). W dalszych rozważaniach autor przedstawia sposób i warunki powstawania wiary, a następnie zajmuje się podwójną naturą stworzenia. Rozpatruje „bezwarunkową naturę stworzenia” (pytania o Kościół mistyczny) oraz „życiowe warunki” (pytania o Kościół w aspekcie ludzkim). Autor pisze, że „Filarzem prawdy jest Kościół” Na pytanie o to, jak uchwycić się Filaru Prawdy odpowiada, że nie wiemy i wiedzieć nie możemy, ponieważ to sama Trójjedyna „Prawda pociąga nas ku Sobie”

Część druga zatytułowana jest następująco: „Objaśnienia i dowody odnoszące się do niektórych szczegółów, które zostały już w tekście udowodnione” Autor przedstawia i omawia w niej dowody matematyczne, których użył w „Listach” Wyjaśnia również niektóre pojęcia i zagadnienia filozoficzne, aby rozumowanie autora i jego język stały się zrozumiałe dla czytelnika.

Trzecia część niniejszej książki nosi tytuł: „Przypisy i drobne uwagi” Zebrane tutaj przypisy autor podzielił na następujące rodzaje: podające informacje

o dziełach, z których pochodzą umieszczone w tekście cytaty (I); wyjaśniające, uzupełniające lub wzbogacające dodatkowymi szczegółami twierdzenia zawarte w książce (II); pomoc bibliograficzna dla tych, którzy chcieliby pogłębić omawiane zagadnienie (III). Umieszczone przypisy odsyłają do pism Ojców Kościoła, filozofów klasycznych. Autor wprowadził odsyłacze do bibliografii rosyjskiej, która – jego zdaniem – opracowana jest stosunkowo słabo, a wskazane pozycje są dostępne gdy chodzi o język i miejsce ich wydania. Czytelnik nie znajdzie jednak literatury nowszej niż tej z początku XX w., ponieważ książka została wydana po raz pierwszy w 1914 roku, opracowanie bibliograficzne zawiera pozycje, które się pojawiły do tego czasu. W niektórych miejscach tłumacz uwzględnił nowsze wydania podanych przez autora pozycji.

Omawiana książka – zdaniem autora – ma „znaczenie przygotowawcze” i jest przeznaczona „dla katechumenów, którzy nie zaczęli jeszcze żywić się z rąk Matki” (s. 12). Praca napisana została językiem bogatym w pojęcia zaczerpnięte z filozofii i logiki. Autor był specjalistą w różnych dziedzinach wiedzy, m.in. w matematyce, filozofii, teologii, dlatego styl i język jego wypowiedzi nie powinien dziwić czytelnika.

Rafał Jakubina (Opole)